

“ฝ้ายกกับวิถีชีวิตคนใต้”

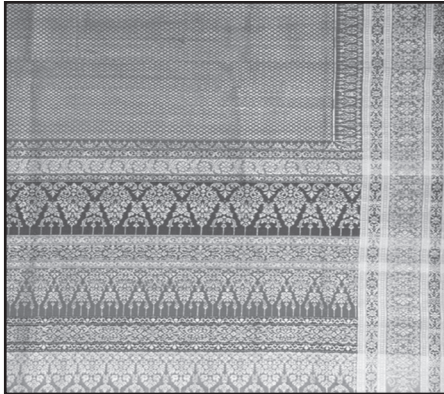
สายฝน จิตนุกพงศ์

“ยก” เป็นการทอซึ่งมีลักษณะคล้ายการขีดมาก แต่ซับซ้อนยุ่งยากกว่า เนื่องจากฝ้ายกจะทอลายพิเศษ โดยใช้เส้นด้ายพุ่งพิเศษ อย่างใหม่ ดิ้นเงิน หรือ ดิ้นทอง เพื่อเพิ่มลวดลายในเนื้อผ้าให้งดงามพิเศษยิ่งขึ้น นิยมเรียกผ้าซึ่งทอยกด้วยดิ้นเงินว่า “ฝ้ายกเงิน” หากทอยกด้วยดิ้นทองจะเรียกว่า “ฝ้ายกทอง” นอกจากนี้บางครั้งฝ้ายกยังมีชายเชิงที่แปลกตา จะเรียกฝ้ายกซึ่งทอมีเชิงตามลักษณะของวัสดุที่ใช้ เช่น เรียกฝ้ายกเชิงเงิน หรือ ฝ้ายกเชิงทอง ปัจจุบันตัวผืนฝ้ายกใช้การเก็บตะกอลอย หรือเขาลอย เพื่อความสะดวกและรวดเร็ว ผู้ทอไม่ต้องคัดเก็บลายแล้วถอดออก หรือต้องเก็บลายใหม่ทุกครั้งเมื่อจะทอ ทำได้โดยการยกตะกอลอยแยกด้ายเส้นยืน และในบางครั้ง การยกดอก จะมีการเพิ่มด้ายเส้นพุ่งจำนวนสองเส้น หรือมากกว่านั้น เข้าไปในผืนผ้า การทอฝ้ายกนี้ใช้เวลาอย่างมาก และมีความสลับซับซ้อน ดังนั้น จึงมักทอฝ้ายกสำหรับใช้ในโอกาสพิเศษเท่านั้น (ธีรพันธ์ จันทรเจริญ, 2556, น. 40)

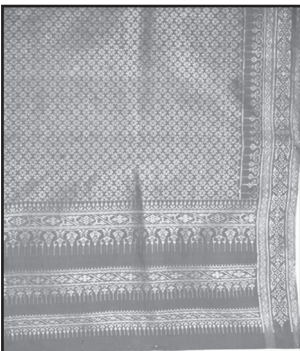
ในเมืองไทยมีการทอฝ้ายกกันหลายภูมิภาค ทั้งในภาคเหนือ แถบจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ภาคตะวันออกเฉยเหนือ ที่จังหวัดร้อยเอ็ด และภาคใต้ คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และตรัง ทว่า ฝ้ายกซึ่งทอในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เรียกกันในชื่อเฉพาะถิ่นว่า ผ้าพุมเรียง ส่วนฝ้ายกซึ่งทอในจังหวัดตรัง มักเรียกว่า ผ้านาหมื่นศรี ซึ่งฝ้ายกในแต่ละที่ดังกล่าวล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะที่สวยงามและโดดเด่นแตกต่างกัน

งามสง่า...ผ้ายกไชยา

“...เอกสารจีนยังกล่าวถึงการทอผ้าของเมืองหรือชุมชนโบราณแห่งหนึ่ง ชื่อ “คันโทลี” ซึ่งเชื่อกันว่าอยู่ในภาคใต้ของประเทศไทย อาจจะเป็นตำบลคันทุลี ในอำเภอท่าชนะ ทางตอนเหนือของอำเภอไชยาจังหวัดสุราษฎร์ธานีในปัจจุบัน เช่น พงศาวดารจีนสมัยเหลียง (พ.ศ. 1045 - 1099) บันทึกเกี่ยวกับประเทศคันโทลีว่า “...ประเทศนี้ทอผ้าเป็นลวดลายและสีต่างๆ มีสินค้าผ้าและหมาก สินค้าเหล่านี้ของประเทศนี้ มีคุณภาพดีกว่าของประเทศใด...” (ธีรพันธุ์ จันทร์เจริญ, 2556, น 37)

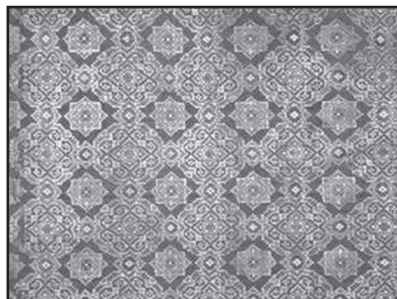
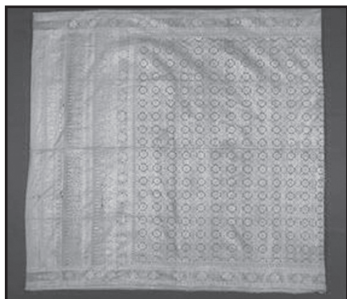
ภาพที่ 1 ผ้ายกทอง

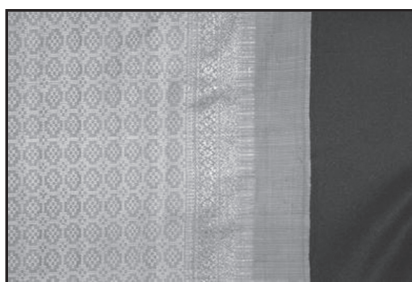
ภาพที่ 2 ผ้ายกไหม

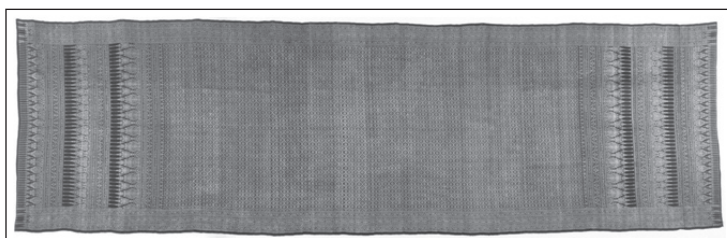
ภาพที่ 3 ผ้ายกที่ทอสร้างลวดลายอย่างอิสระ

ภาพที่ 4 - 5 ผ้ายกเจ็ดสี

ภาพที่ 6 ผ้ายกราชวัตรดอกใหญ่หรือราชวัตรโคม

ภาพที่ 7 ผ้าถุงยกทอง

งามตระการตา...ผ้ายกเมืองนคร

“ผ้ายกนคร” จัดเป็นผ้าพื้นเมืองที่มีเอกลักษณ์ มีคุณภาพดีเป็นที่ต้องการอย่างกว้างขวาง มีปรากฏในเพลงร้องเรือที่ว่า.

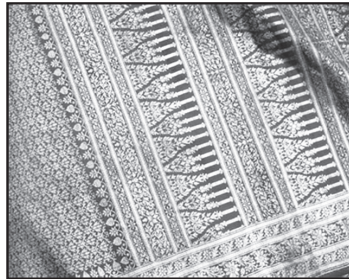
...ไปเมืองคอนเหอ ไปซื้อผ้าลายทองสลับ

ซื้อมาทั้งพับ สลับทองห่างห่าง

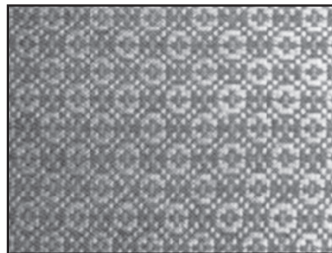
หยิบนุ่งหยิบห่ม ให้สมขุนนาง

สลับทองห่าง ห่าง ทุกหมู่ขุนนางนุ่ง เหอ...

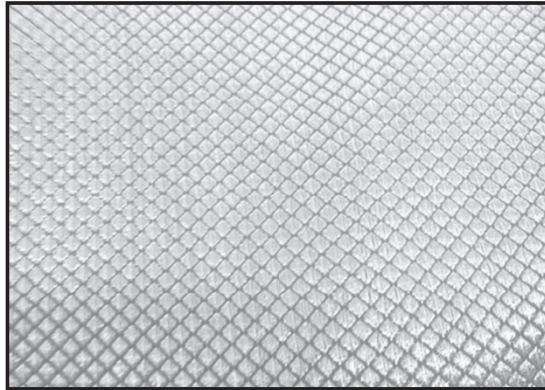
จากข้อความในเพลงกล่อมเด็กบทนี้ สื่อให้ทราบทันทีว่าที่เมืองนครศรีธรรมราชได้มีการทอผ้าเป็นล่ำเป็นสันเป็นเวลานานแล้ว ทั้งยังมีผ้าที่มีคุณภาพดีที่หายากจากแหล่งอื่นคือผ้ายกทองอันเป็นผ้าที่ใช้สำหรับบุคคลชั้นสูงด้วย นอกจากนี้ในหนังสือวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผนก็จะได้กล่าวถึงผ้ายกนครไว้เช่นเดียวกันอันเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าในอดีตนครศรีธรรมราชคงมีฝีมือทางการทอผ้ามากและเป็นผ้ายกที่จัดได้ว่าเป็นแบบฉบับของตัวเองเป็นฝีมือของช่างชั้นสูงแห่งหนึ่งอย่างแน่นอน

ภาพที่ 1 ผ้าไหมลายนี้มาจากจังหวัดนครศรีธรรมราชที่นำขึ้นมาเพื่อให้พันรอบเอวเป็นผ้าถุงที่เรียกว่า “นางาง” ซึ่งใช้สีทองทอเป็นลายดอก เป็นรูปแบบโบราณ เทคนิคในการออกแบบขอบด้านล่างเป็นทรงกรวย และมีรายละเอียดที่ซับซ้อนและประณีต

ภาพที่ 2 ผ้ายกเมืองนครสมัยรัชกาลที่ 4

ภาพที่ 3 ผ้ายกนคร ลายเกี๋ยดพิมเสนเป็นลายผ้ายกเมืองนครโบราณที่มีความสวยงามมาก ทอเป็นลายอยู่บริเวณท้องผ้าลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็กและผลิกรูปเพชรเจียรระโนผ้ายกเมืองนคร ลายเกี๋ยดพิมเสนที่พบมีทั้ง ผ้ายกทองและผ้ายกไหม

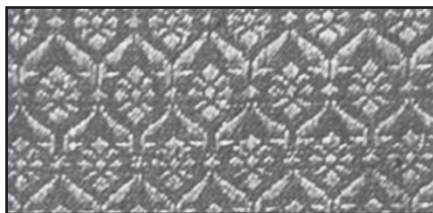
ภาพที่ 4 ผ้ายกเมืองนคร เทคนิคทอแบบกรวยเชิงซ้อนหลายชั้น เป็นผ้าสำหรับเจ้าเมือง ขุนนางชั้นสูงและพระบรมวงศานุวงศ์ นิยมทอผ้าด้วยเส้นทองลักษณะกรวยเชิงจะมีความละเอียดอ่อนซ้อย ลวดลายหลายลักษณะประกอบกัน ริมผ้าจะมีลายขอบผ้าเป็นแนวยาวตลอดทั้งผืน กรวยเชิงส่วนใหญ่มีตั้งแต่ 2 ชั้น และ 3 ชั้น ลักษณะพิเศษของกรวยเชิงรูปแบบนี้ คือ พื้นผ้าจะมีการทอ สลับสีด้วยเทคนิคการมัดหมี่เป็นสีต่างๆ เช่น แดง น้ำเงิน ม่วง ส้ม น้ำตาล ลายท้องผ้าพบนิยม ทอผ้าพื้นและยกดอก เช่น ยกดอกลายเกี๋ยดพิมเสน ลายดอกพิกุล เป็นต้น

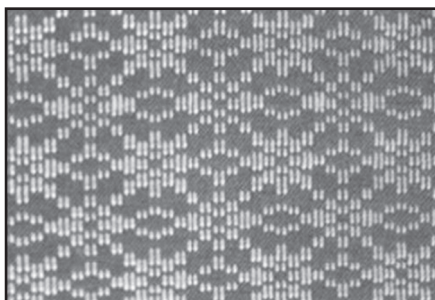
ภาพที่ 5 ผ้ายกเมืองนคร เทคนิคทอแบบกรวยเชิงชั้นเดียว นิยมทอผ้าด้วยเส้นทองหรือเส้นเงิน จะพบในผ้ายกเมืองนครซึ่งเป็นผ้าสำหรับคหบดีและเจ้านายลูกหลานเจ้าเมืองลักษณะกรวยเชิงจะสั้นทอด้วยลายประจำยามก้ามปู ลายประจำยามเกลียวใบเทศ ไม่มีลายขอบในส่วนกลางของลายทอง ผ้านิยมทอด้วยเส้นไหมเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายดอกพิกุล ลายก้านแย่ง ลายดอกเขมรลายลูกแก้วฝูง เป็นต้น

ภาพที่ 6 กรวยเชิงขนานกับริมผ้า ผ้ายกเมืองนครลักษณะนี้เป็นผ้าสำหรับสามัญชนทั่วไปใช้นุ่ง ลวดลายกรวยเชิงถูกดัดแปลงมาไว้ที่ริมผ้าด้านใดด้านหนึ่ง โดยผสมดัดแปลงนำลายอื่นมาเป็นลายกรวยเชิงเพื่อให้สะดวกในการทอและการเก็บลายสามารถทอได้เร็วขึ้น ผ้าลักษณะนี้มีทั้งทอด้วยไหมทอด้วยฝ้ายหรือทอผสมฝ้ายแถมไหมที่พบจะเป็นฝ้ายนึ่ง สำหรับสตรีหรือใช้เป็นผ้านุ่งสำหรับเจ้านาคในพิธีอุปสมบท

ภาพที่ 7 ผ่ายกเมืองนคร ลายดอกสับประรด

ภาพที่ 8 ผ่ายกเมืองนคร ลายก้านแย่ง

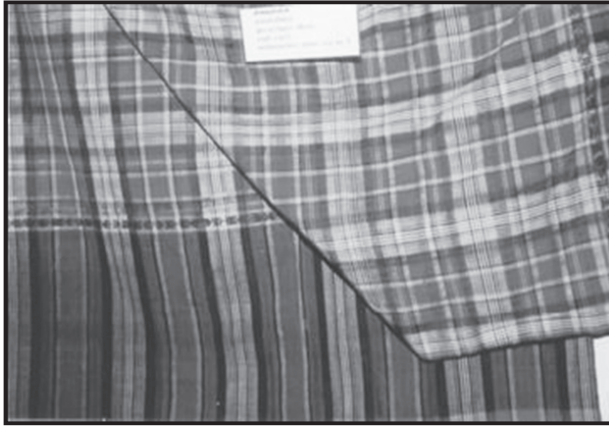
ภาพที่ 9 ผ่ายกเมืองนคร ลายดอกรัก

งามวิจิตรหลากศิลป์...ผ้ายกจวนตานี (ผ้าสีมา)

“...ท้องถิ่นภาคใต้ของไทยเป็นอู่อารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานเนื่องจากมีทำเลที่ตั้งเหมาะต่อการเป็นเมืองท่าค้าขาย มีของป่าอุดมสมบูรณ์ซึ่งเป็นสินค้าที่ชาวต่างประเทศต้องการ อีกทั้งยังมีเส้นทางแม่น้ำภายในพื้นที่ซึ่งสะดวกต่อการคมนาคมระหว่างชุมชนต่างๆ ปัจจุบันเหล่านี้ส่งผลให้ภาคใต้ของไทยกลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญในอนุภาคนิยม ความสัมพันธ์ทางการค้ากับนานาชาติก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชนกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้กับชนพื้นเมืองเดิม เช่น ประเพณีการแต่งกายของประชากรบริเวณแหลมมลายูโดยเฉพาะไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการใช้ผ้ามากมายหลายชนิดนับตั้งแต่การใช้ผ้าในชีวิตประจำวัน พิธีกรรมทางศาสนา และประเพณีความเชื่อต่างๆ ผ้าเหล่านี้ได้สอดแทรกอิทธิพลทางวัฒนธรรมของอินเดีย จีน อินโดนีเซีย เขมร และมลายู เข้ากับวัฒนธรรมของท้องถิ่นจนกลายเป็นผ้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้...” (จूरี่รัตน์ บัวแก้ว, 2556, น. 84)

ภาพที่ 1 ผ้าสร้งไหมมัดหมี่ ทอยกด้วยดินทอง ผ้าผืนนี้เป็นผ้าที่ใช้เทคนิคการทอแบบสามตะกอหรือแบบการะติหม่อ ลายมัดหมี่มีความคมชัด สันนิษฐานว่าเป็นผ้าที่ทอโดยชาวจามในกำพูชาอายุผ้าประมาณ 100 ปี

ภาพที่ 2 ผ้ากระปะงั่ว ทอแบบสี่ตะกอดด้วยเส้นใยฝ้าย ลายตาหมากรุกสีแดง ม่วงและฟ้า ล่องจวนทอ ลายลูกแก้ว มีลายนูนรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนในเนื้อผ้า

ภาพที่ 3 ผ้าซอแกะทอยกดอกด้วยดินทองลายสี่เหลี่ยมเป็นแนวยาวสลับกับขีด เชิงผ้าทอยกดอกด้วย ลายหน่อไม้ (Pucuk Rebung) คล้ายลายผ้าตรางกานู อายุของผ้าเกือบ 100 ปี

ภาพที่ 4 ผ้าไหมลิมาบินดั่งพื้นสีม่วงลายดอกแก้ว เชิงผ้าสีแดงมีล่องจวนทอลายสีเหลี่ยมขนมเปียกปูนและลายเครือเถา อายุของผ้าเกือบ 100 ปี

ภาพที่ 5 ลายผ้าสีมาทอยกดอก ผสมกับเทคนิคมัดหมี่ที่เชิงผ้าอายุผ้า 100 ปี

ภาพที่ 6 ผ้าสีมาจาวาสีเขียว มัดหมี่ตัวผ้าลายคดกริช เชิงผ้าลายหน่อไม้และลายผสมผสานล่องจวนลายคดกริช

งามขจร...ฝ้ายกนาหมื่นศรี

“ตำบลนาหมื่นศรีมีประวัติการทอผ้าที่มีชื่อเสียงมานาน การทอผ้าถือเป็นวิถีชีวิตปกติของชาวบ้านที่นี่แต่โบราณกาล โดยมีวัตถุประสงค์ในการทอที่หลากหลาย เช่น ทอเพื่อใช้ในครอบครัว (ผ้านุ่งในชีวิตประจำวัน) ทอเพื่อเตรียมออกเรือน (ใช้รับเจ้าบ่าวและให้ผู้หญิงในพิธีแต่งงาน) ทอเพื่อใช้ในงานบวชลูกหลาน (ผ้าห่มนาค) ทอเพื่อใช้ในพิธีศพ (ผ้าพานช้าง) ทอเพื่อใช้ในพิธีทางศาสนา (ผ้ากราบพระ, ผ้าคลุมธรรมมาส และผ้าห่อคัมภีร์) ทอเพื่อใช้ในโอกาสพิเศษต่างๆ (ผ้าพาดบ่า) เป็นต้น จากความสำคัญและความจำเป็นของการทอผ้าซึ่งทำกันทั้งผู้หญิงและผู้ชายซึ่งอยู่ในวิถีชีวิตปกติของชาวนาหมื่นศรี เหมือนการทำไร่ทำนา จนเกิดเป็นค่านิยมของคนในชุมชนที่ว่า “หญิงสาวที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อมสมบูรณ์ในการได้รับเลือกเป็นคู่ครองนั้น ต้องเก่งงานบ้านงานเรือน ต้องขยันในการทำไร่ทำนา และต้องมีฝีมือในการทอผ้า” ดังนั้น ฝีมือในการทอผ้าซึ่งเป็นปัจจัยจำเป็นในการดำรงชีวิตและการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้า ถือเป็นศักดิ์ศรีของหญิงสาวชาวนาหมื่นศรี” (อัมพร ศรีประสิทธิ์, 2537, น. 12 – 13)

ผ้าพาดบ่า

มักใช้ลวดลายดั้งเดิมที่มีความซับซ้อนทอด้วยสีพื้นบ้าน ใช้จำนวนตะกอ (เขา) มากในอดีตมีการทอผ้าเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีจำนวนตะกอนับร้อย

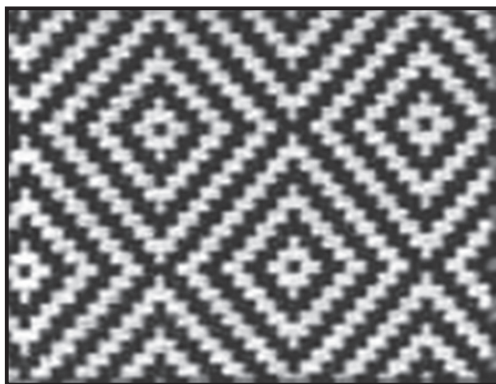
ลายแก้วชิงดวง

ลายลูกแก้วผสมลายดอกจันฝ้ายกดอกลายลูกแก้ว

ผ้าเช็ดหน้า, ผ้ากราบพระ

เป็นผ้าผืนสี่เหลี่ยมจัตุรัส ซึ่งทอด้วยลายโบราณเช่นกัน

ผ้ายกดอกลายลูกแก้ว

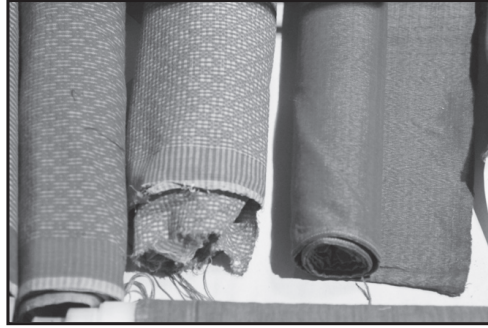
ผ้าในพิธีกรรม

ผ้าพานช้าง เป็นการทอผ้าเช็ดหน้าต่อกันหลายผืนเพื่อใช้ในพิธีศพ และเจ้าภาพจะตัดแยกเพื่อถวายพระเมื่อเสร็จพิธี

ลายผ้าพานช้าง

(ทอเป็นตัวอักษร ถือเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของผ้าทอนาหมื่นศรี)

ผ้าทอคัมภีร์

ผ้าสำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่ม หรือวัตถุประสงคต่างๆ

เป็นการแปรรูปผ้ายกเป็นของใช้ชนิดต่างๆ ซึ่งผืนผ้า มีลวดลายที่หลากหลาย ทั้งส่วนที่เป็นลวดลายดั้งเดิม และลวดลายที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่จากภูมิปัญญา อันเป็นพลังสร้างสรรค์ ที่ไม่มีวันสิ้นสุดจากช่างทอผ้า

ลายสี่ทิศ

ลายเกลียวมัลลย์

ลายกลีบบัวคู่

ลายกลีบกุหลาบ

ลายกลีบบัว

ลายลูกแก้วแพ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้ล้วนมีเอกลักษณ์โดดเด่น เป็นที่เลื่องลือมาแต่โบราณ มีกระบวนการทอที่ซับซ้อน ประณีตบรรจง ต้องอาศัยฝีมือเชิงช่างชั้นสูงในการรังสรรค์ เป็นที่รู้จักแพร่หลายคือ “ผ้ายก” ซึ่งมีแหล่งทอกระจายอยู่ทั่วภาคใต้ อาทิ นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี ตรัง สงขลา และปัตตานี เป็นต้น รูปแบบอันวิจิตรงดงามของผ้ายกเป็นที่ประจักษ์และยอมรับของราชสำนักสยามมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ได้รับเลือกเป็นพระภูษาทรงของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนเครื่องแบบของขุนนาง และถือเป็นสิ่งของที่เชิดหน้าชูตาบ้านเมืองสำหรับพระมหากษัตริย์พระราชทานแก่ผู้นำประเทศเพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรีกับนานอารยประเทศ ภูมิปัญญาด้านการทอผ้ายกดังกล่าว แม้ยังคงได้รับการสืบสาน และดำรงอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ แต่ก็ซบเซาด้วยกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคม จำนวนช่างฝีมือลดน้อยถอยลง ส่งผลให้ภูมิปัญญาการทอผ้ายกค่อยๆ เลือนหายไปจากสังคมภาคใต้

ทั้งนี้ผ้าทอไม่เพียงแต่มีประโยชน์ในการใช้แต่งห้อง เพื่อป้องกันความหนาวเย็นหรือเป็นอาภรณ์ปกปิดร่างกายเท่านั้น การพัฒนารูปแบบการผลิต การย้อมสี และเทคนิคการทอ สอดใส่ลวดลายต่างๆ นับเป็นงานศิลปะที่ทำให้ผืนผ้ามีความวิจิตรงดงาม เป็นสิ่งสะท้อน ค่านิยมวัฒนธรรมและสังคมของผู้ทอหรือผู้สวมใส่ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นคุณค่าของภูมิปัญญา การทอผ้าจึงควรส่งเสริมและอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่คู่สังคมไทยสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- ธีรพันธุ์ จันทร์เจริญ. 2556. “ผ้ายกไชยา”. อ้างใน ผ้ายกภูษานคราแดนใต้. เสือผินการพิมพ์. นครศรีธรรมราช.
- สุดาวรรณ มีบัว. 2556. “ผ้ายกเมืองนครกับการพัฒนา”. อ้างใน ผ้ายกภูษานคราแดนใต้. เสือผินการพิมพ์. นครศรีธรรมราช.
- จุรีรัตน์ บัวแก้ว, “ผ้าสีมา (ผ้าจวนตานี) ของจังหวัดชายแดนใต้”. อ้างใน ผ้ายกภูษานคราแดนใต้. เสือผินการพิมพ์. นครศรีธรรมราช.
- อัมพร ศรีประสิทธิ์. 2537. ผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้และผ้าทอนาหมื่นศรี. ศูนย์ส่งเสริมศิลปะ และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.สงขลา.